

Pleidooi voor een waardevolle leefomgeving

Mooiwaarts nodigt u uit om dit
**Pleidooi voor een waardevolle
leefomgeving** te ondertekenen
Mooiwaarts zal dit pleidooi namens
alle ondertekenaars zo spoedig
mogelijk aanbieden aan de Minister
van Infrastructuur en Milieu

MOOIWAARTS

Mooiwaarts is een onafhankelijk project. De inhoud en het programma komen tot stand met betrokkenheid, steun en inbreng van iedereen die zich met kennis, ervaring, creativiteit en vooral met liefde en passie wil inzetten voor een waardevolle leefomgeving. Mooiwaarts is begin 2012 gestart op initiatief van de Federatie Ruimtelijke Kwaliteit (FRK).

Mooiwaarts
p/a Federatie Ruimtelijke Kwaliteit
Tussen de Bogen 18
1013 JB Amsterdam
T 020 412 49 64
info@mooiwaarts.nl
www.mooiwaarts.nl

Mooiwaarts nodigt u uit voor een *dialogo* over toekomstgericht ruimtelijk kwaliteitsbeleid

Het speelveld waarin de kwaliteit van de leefomgeving tot stand komt, verandert snel. Het sociaal en economisch systeem vershift van kleur en er zijn grote veranderingen in de ruimtelijke opgaven, de aard van initiatieven en initiatiefnemers en de rol van de overheid. Dit vraagt om een fundamentele omslag. Een nieuwe manier van denken en doen van allen die werken aan ruimtelijke kwaliteit. Mooiwaarts roept alle betrokkenen op mee te denken over een nieuwe visie op ruimtelijk kwaliteitsbeleid.

De dialoog over ruimtelijk kwaliteitsbeleid is urgent omdat de Omgevingswet — die momenteel in de maak is — de spelregels voor de komende decennia zal vastleggen. Wij, de ondertekenaars van dit 'Pleidooi voor een waardevolle leefomgeving', menen dat de kwalitatieve aspecten van de leefomgeving onvoldoende in de wet verankerd zijn.

Wij streven naar sterke ruimtes. Ruimtes die aangenaam zijn om in te vertoeven, robuust genoeg om de tand des tijds te doorstaan, en zo flexibel dat iedereen zich er optimaal in kan ontplooiën. Ruimtes met geschiedenis en toekomst. Een sterke ruimte komt niet vanzelf tot stand en de waarde ervan blijft niet vanzelf intact. Wij zijn van mening dat een wettelijke basis voor ruimtelijk kwaliteitsbeleid nodig is en blijft. Dit pleidooi is dan ook te zien als een petitie, een signaal aan de opstellers van de Omgevingswet.

De inzet van Mooiwaarts is erop gericht:

- dat de Omgevingswet verplicht DAT ruimtelijke kwaliteit aan de orde wordt gesteld;
- dat betrokkenen op lokaal niveau met de overheden afspreken HOE dat gebeurt;
- dat de vakgemeenschap (ontwerpers en adviseurs) professionele advisering WAARBORGT.

Van waarde

Waar je woont bepaalt een deel van wie je bent. Waar kom je vandaan? Waar ben je opgegroeid?, vragen we elkaar. Je herinnert je de route van huis naar school, het plein of park of weiland waar je speelde. Je eerste hangplek en de stad waar je uitging. En dat blijft. Je levensloop is verbonden met de plekken waar je leeft, de leefomgeving is letterlijk de omgeving van het leven. En dat is universeel. Lees boeken en gedichten, zie films, schilderijen, foto's, luister naar liedjes en je weet dat de leefomgeving meer betekent dan de fysieke en functionele structuur alleen.

Een waardevolle leefomgeving betekent dat gebouwen, woonbuurten, werkgebieden, infrastructuur, landschap, steden en dorpen worden gewaardeerd. De ruimtelijke kwaliteit is hoog.

De duiding van ruimtelijke kwaliteit is nauw verbonden met het belang dat men vooropstelt: people, planet en profit. Daarbij zijn altijd objectieve en subjectieve elementen in het spel. Maar uiteindelijk gaat ruimtelijke kwaliteit over de waarde van de omgeving voor de gebruikers, in een bepaald gebied en op een bepaald moment.¹ Een waardevolle leefomgeving staat niet los in de tijd maar verbindt het verleden met het heden en met de toekomst. Hoog gewaardeerde ruimtes kunnen een gevoel van geborgenheid en betrokkenheid oproepen, dat maakt dat mensen zich echt thuis voelen. Hoog gewaardeerde ruimtes hebben door hun sociale, culturele en historische betekenis ook een hoge economische waarde.

In een waardevolle leefomgeving is kwaliteit geen luxe, geen toevoeging.

Een waardevolle leefomgeving heeft een wezenlijke, intrinsieke kwaliteit.

De kwaliteit zit van binnen: in het gebouw, in het dorp, in de stad, in het landschap. Ruimtelijke kwaliteit is niet 'de kers op de taart', maar het 'desem' van onze leefomgeving.² Ruimtelijke kwaliteit kost niet per definitie (meer) geld. Sterker nog: het bespaart geld. De zoektocht naar optimale ruimtelijke kwaliteit heeft vaak tot gevolg dat overbodigheden

1. Leonie Janssen-Jansen, Erik Hans Klijn, Paul Opdam, 2009. *Ruimtelijke kwaliteit in gebiedsontwikkeling*. Habiforum, Gouda.

2. VROMraad, 2011. *Ruimtelijke kwaliteit, verkenning*.

worden weggehaald. En op termijn betekent een investering in kwaliteit een besparing op beheer, onderhoud en renovatie.

Transitie: van ordenen naar kwaliteit

Het karakter van de ruimtelijke ordening verandert. Het accent ligt niet meer op het functioneel ordenen van de ruimte, maar op de kwalitatieve inbedding van ingrepen in hun omgeving.³

Het is een langzame verandering die al 25 jaar geleden, in de Vierde Nota Ruimtelijke Ordening is ingezet, en sindsdien steeds manifester wordt.

Met deze transitie in gedachten zijn wij ronduit bezorgd over de voorgenomen doelstelling van de nieuwe Omgevingswet: 'een gezonde en veilige leefomgeving'. Dit is te weinig!

3. Ward Rauws, Marc Beeftink en Stefan Hartman, 2010. *Crisis in de regionale planning: waar zijn de verbindende ruimtelijke concepten?* Faculteit Ruimtelijke Wetenschappen, Rijksuniversiteit Groningen.

De Vierde Nota benoemde ruimtelijke kwaliteit als een synthese van gebruikswaarde, belevingswaarde en toekomstwaarde. Deze begrippen zijn niet toevallig gekozen, ze zijn gebaseerd op het nog steeds onvertroffen integrale kwaliteitsbegrip uit De Architectura van de Romeinse architect Vitruvius (85 - 20 voor Chr.). Architectonische kwaliteit was volgens Vitruvius het samenspel van utilitas, venustas en firmitas: nuttigheid, schoonheid en degelijkheid.

Het 'gezond' van de Omgevingswet kan als toekomstwaarde worden geïnterpreteerd en het 'veilig' als gebruikswaarde. Maar dan ontbreekt er een pijler. Gezond en veilig, of honderd keer gezond en veilig, levert nog geen waardevolle leefomgeving op. De kwaliteit van de leefomgeving kan op deze manier nooit integraal benaderd worden. Met zo'n beperkte doelstelling laat de Omgevingswet de bestuurders op dit gebied met lege handen staan. Uit de Omgevingswet is de ruimtelijke kwaliteit verdwenen, als in een toneelstuk waarin een van de hoofdrolspelers ontbreekt.

Wij roepen de regering en de Tweede Kamer op om de drie waarden van ruimtelijke kwaliteit in de centrale doelstelling van de Omgevingswet op te nemen. Wij pleiten voor het toevoegen van de belevingswaarde.

‘Veilig, mooi en gezond’ zou de centrale doelstelling moeten zijn. Of liever nog: een leefomgeving met hoge gebruikswaarde, hoge belevingswaarde en hoge toekomstwaarde. Want deze drie waarden uit de Vierde Nota zijn nog lang niet ‘versleten’.

Verandering en regie

De waarde van de leefomgeving wordt beïnvloed door kleine en grote ingrepen in de ruimte. Elke ingreep heeft betekenis voor het grotere geheel. Bij grote ingrepen is dat meestal direct duidelijk. Maar ook kleine verbouwingen en toevoegingen kunnen samen grote invloed hebben op de omgeving. Vernieuwing is noodzakelijk, maar wie beslist of een vernieuwing ook een verbetering is en wie beslist of het bestaande waardevol genoeg is om in stand te houden? Dat kan — zeker in een dichtbevolkt land als Nederland — geen zaak van alleen het individu zijn.

De gemeenschappelijke leefomgeving is meer dan een optelsom van individuele wensen. Ruimtelijke kwaliteit is daarom vanzelfsprekend onderwerp van democratisch debat en besluitvorming.

Daarin moeten bewuste keuzes worden gemaakt, waarbij duidelijk is welke waarden en belangen voorop staan. De overheid heeft daarbij de regie, maar zeker niet het alleenrecht. Mensen zijn steeds vaker actief betrokken bij hun leefomgeving. Dat vraagt herijking van verantwoordelijkheden. Er is behoefte aan vrijheid om op lokaal niveau te bepalen hoe het ruimtelijk kwaliteitsbeleid vorm en inhoud krijgt. Private partijen — burgers, ondernemers — willen speelruimte, maar zoeken ook steun, zekerheid en duidelijkheid. Zij vragen de overheid om in dit krachtenveld op een eigentijdse en professionele manier de regie op zich te nemen.

Een samenhangende visie op die regie ontbreekt helaas vooralsnog in het voorstel voor de Omgevingswet.

Wij vinden dat de regie van ruimtelijke kwaliteit een wettelijke basis nodig heeft. Wij willen een Omgevingswet die garandeert dat ruimtelijke kwaliteit aan de orde wordt gesteld bij besluitvorming over programma's, projectbesluiten en omgevingsvergunningen.

Niet dichtgetimmerd met procedures, normstelsels en regels, maar zodanig dat de ruimtelijke kwaliteit bij elke ingreep van betekenis op de agenda staat. Dat kan bijvoorbeeld door in de omgevingsvisie vast te stellen welke waarden en belangen in de specifieke gebieden prioriteit krijgen.

Minder regels

Ruimtelijke kwaliteit ontstaat waar enthousiasme en deskundigheid hand en hand gaan. De afgelopen decennia is veel kennis over en betrokkenheid bij ruimtelijke kwaliteit verdwenen uit ambtelijke organisaties, door outsourcing, bezuinigingen, arbeidsmobiliteit. Er is sprake van een sterk verminderde menselijke continuïteit op dit gebied. Dat gemis doet zich dagelijks voelen. Het aansturen van de ruimtelijke kwaliteit gebeurt meer en meer met normen, criteria, voorschriften en regels. Ruimtelijke kwaliteit lijkt door juristen geregeld te worden.

Een aantrekkelijke omgeving kan echter nooit het resultaat zijn van regels. Regels zijn er vooral om grenzen aan te geven. Kwaliteit daarentegen ontstaat in de harten van mensen en wordt werkelijkheid als visie, vakmanschap en daadkracht elkaar ontmoeten. Wij willen niet langer vastlopen in regels. Maar we geloven ook niet dat regelvrijheid tot algemene blijheid leidt. De stad, het landschap, de leefomgeving, is meer dan los zand.

Wij pleiten ervoor om op lokaal, regionaal of provinciaal niveau — afhankelijk van de opgaven maar altijd zo dicht mogelijk op de locatie — afspraken te maken met betrokkenen over hoe de ruimtelijke kwaliteit geoptimaliseerd kan worden.

Voor ingrepen die passen binnen de maat en de schaal van de omgeving, volstaat naar onze mening een aantal algemene regels in een bestemmingsplan, of in de toekomst in een omgevingsverordening. Voor ingrepen die een relatief grote betekenis

hebben voor de leefomgeving, zien wij meer heil in het stellen van de wezenlijke kwaliteitsvragen op een moment dat er nog creatieve oplossingen mogelijk zijn. 'Eenvoudig beter' ruimtelijk kwaliteitsbeleid is mogelijk als er voor kleine ingrepen duidelijke regels worden opgenomen in een verordening en er bij complexere ingrepen meer aandacht is voor de kwaliteitsvragen. Bij ingrepen die van betekenis zijn voor de publieke ruimte moet de overheid — namens de samenleving — met initiatiefnemers en andere betrokkenen in gesprek gaan over de kwaliteit van de ingreep en de kwalitatieve inbedding ervan in zijn omgeving. En dat liefst zo vroeg mogelijk in het planproces. De initiatiefnemer kan zelf verantwoordelijk worden gesteld voor (de onderbouwing van) de ruimtelijke kwaliteit van zijn plan. Door het stellen van de kritische kwaliteitsvragen — in een open gesprek met de betrokkenen — onderzoekt en beoordeelt de overheid of de voorgestelde kwaliteit voldoende bijdraagt aan de waarde van de bestaande leefomgeving of de gewenste ontwikkeling daarvan.

Afwegingsruimte en advies

Minder regels betekent dat er meer afwegingsruimte bij de besluitvorming ontstaat. Wij pleiten ervoor om de afweging niet op basis van ad hoc argumenten te doen, maar op basis van een democratisch vastgestelde visie op de ruimtelijke kwaliteit.

Een visie die duidelijk is over de waarden in het gebied en die een belangenafweging mogelijk maakt waarbij ruimtelijke kwaliteit een duidelijke en herkenbare rol speelt. Wij zien dat als een belangrijke functie van de omgevingsvisie en onderstrepen het belang van dit (nieuwe) beleidsinstrument. Alleen met een visie in de hand kunnen de kwaliteitsvragen gesteld en beantwoord worden.

Wij zijn van mening dat het stellen van de kwaliteitsvragen en het beoordelen van de antwoorden door deskundigen moet gebeuren. De 'methodiek van het deskundigenoordeel'⁴ (in teamverband) is hiervoor een goede — en misschien wel de enige — werkwijze. Bij het beoordelen van complexere ontwerpen

4. Dirk Sijmons, ongedateerd. *Bespreikbaar maken van ruimtelijke kwaliteit*. Gepubliceerd op <http://www.nlbw.net/nlbwikipedia-methodiek-deskundigenoordeel> (geraadpleegd op 16 september 2012).

kunnen geen ondubbelzinnige normen gehanteerd worden. Een ontwerper heeft ontwerprijheid nodig, maar het gaat om een relatieve vrijheid binnen de kaders van de democratisch vastgestelde kwaliteitsambities. Daarom maken we onderscheid tussen adviseren en toetsen. Toetsen is mogelijk bij heldere normen en digitale antwoorden; dat kan prima door één persoon gebeuren. Adviseren is noodzakelijk als publieke kwaliteitsambities geïnterpreteerd moeten worden in het licht van een concreet ontwerp. Bij dat adviseren gaat het om een zoektocht naar een optimum, niet een maximum: een afweging van waarden en een interpretatie van argumenten, gebaseerd op de visie.

Wij vinden dat een deskundig ruimtelijk kwaliteitsadvies aan het bevoegd gezag onmisbaar is bij de besluitvorming over ruimtelijke ingrepen die 'boven' de verordening uitstijgen. Wij pleiten ervoor het advies over ruimtelijke kwaliteit een wettelijke status te geven, maar de wijze waarop dat tot stand komt aan de (lokale) overheid over te laten.

Een vanuit de vakwereld te ontwikkelen kwaliteitsstandaard voor de advisering zou betrokkenen op lokaal niveau in staat moeten stellen om professionele ruimtelijke adviesteams aan te stellen.

Hoe verder?

Mooiwaarts wil geen blauwdruk zijn maar een invitatie tot een dialoog gericht op een toekomstgericht ruimtelijk kwaliteitsbeleid. Een dialoog door alle mensen die zich betrokken voelen bij de ruimtelijke kwaliteit van de leefomgeving. Mensen die zich in willen zetten voor een waardevolle leefomgeving. Dit pleidooi is een eerste stap. Mooiwaarts wil in de toekomst fungeren als platform, als podium. We willen samen verder: met de uitwerking, met voorbeelden, met interactie. We nodigen u van harte uit om mee te gaan, Mooiwaarts...!

- **meldt u aan op www.mooiwaarts.nl en wij houden u op de hoogte van verdere acties**
- **onderteken dit pleidooi op www.mooiwaarts.nl, of stuur een email naar pleidooi@mooiwaarts.nl, en wij zullen het mede namens u aanbieden aan de Minister voor Infrastructuur en Milieu**

Dit pleidooi voor een waardevolle leefomgeving is ondertekend door (stand per 29 november 2012):

Roel in 't Veld

hoogleraar bestuurskunde en sustainability, oud-staatssecretaris

Dieudonné Akkermans

burgemeester Eijsden-Margraten (CDA)

Wico Ankersmit

directeur Vereniging Bouw- en Woningtoezicht Nederland

Flip ten Cate

directeur Federatie Ruimtelijke Kwaliteit

Adri Duivesteijn

wethouder Almere (PvdA)

Yttje Feddes

landschapsarchitect,
oud-rijksadviseur

Jules Iding

adviseur beeldkwaliteit Nijmegen,
oud-wethouder Oss (SP)

Marianne Kallen-Morren

advocaat, oud-gedeputeerde (VVD)

Liesbeth van der Pol

architect, oud-rijksbouwmeester

Carel de Reus

adviseur ruimtelijke ordening c.a.,
oud-voorzitter Neprom

Gert de Roo

hoogleraar planologie
Rijksuniversiteit Groningen

Tjerk Ruimschotel

voorzitter Bond van Planologen en Stedenbouwkundigen BNSP

Reynt Jan Sloet van Oldruitenborgh

voorzitter Dorpsraad Werkhoven

Rudy Stroink

gebiedsontwikkelaar

Marja van der Tas

burgemeester Steenwijkerland (CDA)

Bert Uitterhoeve

sectordirecteur gemeente
Haarlemmermeer

Leen Verbeek

voorzitter, Commissaris der Koningin
Flevoland (PvdA)

Dit pleidooi voor een waardevolle leefomgeving is tot stand gekomen met dank aan:

Interviews

Beitske Boonstra, PhD onderzoeker
Universiteit van Utrecht en onderzoeker/
consultant stedelijke ontwikkeling TNO Delft

Adri Duivesteijn, wethouder duurzame
ruimtelijke ontwikkeling gemeente Almere

Cilly Jansen, directeur Architectuur Lokaal

Marleen Kapteijn, integrale EVA-projecten

Arnold Reijndorp, stadsocioloog,
Universiteit van Amsterdam, leeropdracht
economische en ruimtelijke ontwikkelingen
van nieuwe stedelijke gebieden.

Gert de Roo, hoogleraar planologie
Rijksuniversiteit Groningen

Peter van Rooy, directeur Accanto en
initiatiefnemer en codirecteur van Stichting
NederLandBovenWater,

Frans Tonnaer, hoogleraar omgevingsrecht
aan de Open Universiteit te Heerlen en
algemeen directeur van Tonnaer Adviseurs
in omgevingsrecht.

Anna Vos, Concepts for Urban Change

Werkbijeekomsten

Erik Pasveer, hoofd stedenbouw en
planologie Gemeente Den Haag

Tjerk Ruimschotel, stedenbouwkundige,
supervisor urban design Gemeente
Groningen en voorzitter BNSP

Pieter Woudstra, senior adviseur Buro Vijn

Inhoudelijk commentaar

Sandra van Assen, stedenbouwkundige en
provinciaal stedenbouwkundig Provincie
Fryslân

Marlies van Diest, landschapontwerper
en lid Adviescommissie Ruimtelijke
Ontwikkeling Provincie Noord-Holland

Marianne Loof, architect en voorzitter
Commissie voor Welstand en Monumenten
Gemeente Amsterdam

Nico Nelissen, emeritus hoogleraar
bestuurskunde Radboud Universiteit
Nijmegen

Team Mooiwaarts

Leen Verbeek, commissaris van de
Koningin, provincie Flevoland en
voorzitter Federatie Ruimtelijke Kwaliteit,
woordvoerder van Mooiwaarts

José van Campen, planoloog,
projectleider van Mooiwaarts

Christian Braak, medewerker Federatie
Ruimtelijke Kwaliteit

Flip ten Cate, directeur Federatie
Ruimtelijke Kwaliteit

Jef Mühren, directeur WZNH
Mooiwaarts, Amsterdam, november 2012